

CALVIJNS COMMENTAREN

OP DE ZENDBRIEVEN AAN

DE HEBREEËN

1 VAN JACOBUS

2 VAN PETRUS

3 VAN JOHANNES

1 VAN JUDAS

DOOR

JOHANNES CALVIJN

OPNIEUW VERTAALD UIT HET LATIJN DOOR DS. A. M. DONNER

STICHTING DE GIHONBRON

MIDDELBURG

2021

HEBREËN

DEN HOOGMAGTIGEN EN DOORLUCHTIGEN VORST

SIGISMUND AUGUST,

DOOR GODS GENADE KONING VAN POLEN, GROOTHERTOG VAN LITHAUVEN
EN ERFHEER VAN RUSLAND, PRUISEN EN MASOVIË, ENZ.

WENSCHT

JOHANNES CALVIJN

ZALIGHEID.

Aangezien hedendaags, allerdoorluchtigste koning! zooveel onge-
schikte lieden in alle plaatsen zonder eenig onderscheid zoo oner-
baren schrijven, en de eenvoudige lezers, die geen recht oordeel
hebben, met hunne beuzelingen bezighouden: zoo is er nog boven
dit gebrek een ander kwaad, veel minder te dulden, te weten, wan-
neer zij den koningen en anderen vorsten hun onnutte boeken opdra-
gen, om meer kleur te geven, of ten minste om hunnen beuzelingen
een beter schijn te geven, zoo verkorten deze niet alleen de lof-
waardige namen van hen, maar doen hun ook een deel van hunne oneer-
en schande dragen. De onredelijke lichtvaardigheid van zulke lie-
den is dan een oorzaak, dat andere wijze en voortreffelijke schrij-
vers zich moeten verontschuldigen, als zij aan eenige uitnemende
mannen openlijk hun arbeid willen opdragen, waarin nochtans niets
is, dan wat waardig is aangenomen te worden, en ook eigenlijk
niemands past, dien het wordt aangeboden. Hierdoor heb ik deze
oorrede gemaakt, opdat ik niet schijne te wezen van het getal
dargenen, die zoo stout naar eens anders exempel wat aangrijpen,
al of al wat men gewoonlijk is van doen, (al ware het schoon kwa-
lijk of onwijselijk gedaan) geoorloofd ware. Mij is ook niet onbe-
kend, wat schijn van stoutigheid dit medebrenge, dat ik, een man
van kleinen staat en onbekend, uwer Koninklijke Majesteit durf
aanspreken. Maar, o koning! zoo gij mijn redenen gehoord hebbende,
mijn daad voor goed bekennt, wat dan anderen daarvan oordeelen
zal ik niet veel achten. Ten eerste dan, hoewel ik mijn geringheid
wel beken, en ook daarbenevens wel weet wat eerbied uwer ma-
jesteit toekomt: nochtans de wijdruchtige faam van uwe godvruch-
tigheid, (die bijna verspreid is bij alle beminnaars der waarheid en
der leeringen van Jezus Christus) is alleen genoegzaam, om mij alle
veerze te benemen: want ik breng met mij een gave, dewelke uwe
godvruchtigheid niet zal gehengen, dat ze verworpen wordt. En aan-
gaande het in der waarheid alzoo is, dat de zendbrief aan de He-
eren geschreven, een zeer nutte disputatie inhoudt van de eeuwige
godheid van Christus, van zijn hooge meesterschap, en het eenig

priesterdom (hetwelk de voornaamste hoofdstukken der hemelsche wijsheid zijn) en op zulke wijze deze uitlegging drijft, dat hij om daarin levend uitbeeldt al de kracht en het gansche ambt van Jezus Christus: zoo behoort wel met recht deze zendbrief gehouden te worden geprezen te zijn als een bijzondere schat in de kerk van Jezus Christus. Voorwaar ik twijfel niet, of hij wordt van u geëerd en geprezen, gij die van ganscher hart begeert, dat de Zone Gods Jezus Christus zal regeeren, en boven alles uitblinken. Aangaande mij, die deze uitlegging ondernomen heb, ik zeg niet wat nuttigheid ik daarmede heb gedaan; dan alleen dat ik vast betrouwen, dat gij voor het minst mijne getrouwigheid en vlijtigheid wel ingezien hebbende, voor goed zult bekennen. En gelijk ik mijzelven niet toeschrijve eenigen lof van groot vernuft of wijsheid, zoo schaaft ik mij ook niet, als het van noode is, de gaven te bewijzen die mij van God gegeven zijn, om de Schrift te verstaan: aangezien zulks anders niet is dan in den Heere roemen. Is er nu eenige bekwaamheid in mij, om de kerk van Jezus Christus behulpzaam te wezen, zoo heb ik mijn best gedaan in dezen mijnen tegenwoordigen arbeid. Waardoor ik ook wel hoop, o koning, dat deze gave (gelijk ik gezegd heb) mij niet alleen dienen zal tot genoegzame verontschuldiging aan uwe majesteit, maar mij ook niet weinig gunsten zal brengen. Het zal ook mogelijk een nieuw middel zijn, om zoowel uwe Majesteit, die van zichzelf zeer willig is, te noodigen tot de opbouw van Christus rijk, als velen van uwe onderdanen, om het aan te nemen. Gij hebt een zeer wijd en edel koninkrijk, met menigerlei edele versieringen begaafd, maar alsdan zal het eerst een waar en vaste gelukzaligheid hebben, als het Jezus Christus zal aannemen voor zijnen leidman en oppersten regeerder, om onderhouden te zijn door zijn voogdij en bescherming. Het zal ook uwe Koninklijke Hoogheid, waarin gij gesteld zijt, zeer wel betamen, dat gij Hem uw scepter onderwerpt, zóó dat er geen heerlijker triomf kan wezen. Want is het alzoo, dat onder de menschen de bekering van weldaad eigenlijk geacht wordt de tucht te zijn van een goed en vroom hart: wat zou dan een koning meer kunnen misstaan, dan zich ondanikbaar te toonen tegen den Zone Gods, van welken hij verheven wordt tot de allerhoogste eer? Daarom is deze dienst niet alleen eerlijk en edel, maar meer dan koninklijk, welke om verheft in het getal der engelen, te weten, als men den troon van Christus onder ons opricht, opdat zijn hemelsche stem het eenig rechtsnoer zij, om daarnaar te leven, zoowel voor den laagste als voor den hoogste. En hoewel het een zeer gemeen woord is, dat men een iegelijk schier in den mond heeft, dat hij de heerschappij van Christus onderdanig is, nochtans zoo zijn er weinigen, die Hem de geroemde onderdanigheid bewijzen. Hetwelk niet eerder geschiedt dan als alle godsdienst opgericht en afgemeten is, naar het rechtsnoer der Heilige Schrift. Maar als men dit beginnen wil, zoo rijzen er wonderlijke aanvechtingen op, alzoo dat de menschen niet alleen opgeblazen door hoovaardigheid, maar ook betooverd met een wonderbaarlijke onzinnigheid, minder eerbied bewijzen aan den waren onherroepelijken eeuwigen raad van den hemelschen leeraar Jezus Christus, dan aan hun eigen versierde droomen. Want met wat schijnt zij zich bedekken, die om ons te bestrijden, voor den roomschen antichrist hun best doen, zoo zal men bevinden, dat al de twisten

waarmee de kerk sinds dertig jaar zoo deerlijk gekweld is, hieruit zijn oorsprong neemt, dat degenen, die de voornaamsten geacht willen zijn onder de jongeren van Christus, niet lijden mogen dat ze de leer van Christus onderworpen worden. Eergierigheid en stoutheid hebben zoozeer de overhand genomen, dat de waarheid Gods onder zoveel ontallijke leugenen begraven is geweest, en al haar zuivere luttelingen met vuil stinkende vervalschingen besmet zijn. De dienst van God is overal en in alles geschonden; de leer des geloofs is gansch onder den voet gesmeten, het gebruik der sacramenten vervalscht; de regeering der kerken verkeerd in een woeste en wreede tirannie; van al hetgeen dat tot den godsdienst behoort, is gemaakt een onreine bedriegelijke kramerij; de macht van Jezus Christus is getrokken tot de goddelooze onredelijke tirannie. En in de plaats van een christelijken godsdienst, is gekomen een gruwelijke verontheiliging van alle dingen, vol van alle grove bespottingen, zoo plomp en openbaar, dat het een onuitsprekelijke schande is. Als wij nu om in al dit groote kwaad te voorzien, dit eenige hulpmiddel bijbrengen, dat hier op aarde de Zone Gods sprekende uit den hemel gehoor werd gegeven, zoo verheffen zich terstond deze groote tegenstrijdende reuzen: niet om de kerk op hun schouders te dragen, maar om groot te maken door groote hoovaardige titelen hunne afgoden, die zij zelf versierd hebben, en niets dan rook zijn. Zoo men hun vraagt, waarom zij ons zoo zeer tegenstaan, zij antwoorden tot een bedeksel: dat wij door onze verstoring, oproer in den vrede der kerken maken. Als het komt om te oordeelen of zulks waarachtig zij, zoo beschrijven ons deze looze gezellen een kerk, die in alle manieren haar regeering heeft ver verscheiden en heel oneens met Christus. Wat is dit anders, dan alle vlijtigheid doen, om een booze en schelmachtige afscheiding te maken van het hoofd en zijne lidmaten? Hieruit blijkt dat er velen van henlieden zijn, die zich zeer ijdel beroemen christenen te wezen: aangezien de meeste hoop niets kwalijker dulden kan, dan geregeerd te worden naar de zuivere leer des Evangelies. Wat gij waarlijk bekent, o koning, noodig te zijn, dat het land ernstiglijk gezuiverd moet worden van zoveel valsche godsdiensten, opdat Jezus Christus aangenomen worde in volle bezitting zijns rijks, dit is in u een zonderlinge wijsheid: maar aan te grijpen en te beginnen wat gij oordeelt zeer van noode te zijn, is voorwaar een zeer zeldzame deugd. Daar zijn alreede vele beginselen, die allen menschen schier een zekere hope geven, dat gij van God voorzien en geschikt zijt, als een Hiskia of Jozua, om in korten tijd in het koninkrijk van Polen op te richten de zuivere leer des Evangelies, welke verdorven is geweest over de geheele wereld, door de schalkheid des duivels en ontrouwigheid der menschen. Want zwijgende van al uwe andere uitnemende deugden, waarover zich alle vreemdelingen zeer verwonderen, en uwe onderdanen wel gewaar worden tot hun groot profijt, aangezien men altijd in u gemerkt heeft een wonderlijken goeden ijver tot God, zoo schittert voorwaar dit bij u nu zeer klaar. Maar het voornaamste is, dat de zon der gerechtigheid Jezus Christus uwen geest in zulken schijn verlicht heeft door de klaarheid zijns Evangelies, dat gij voor vast besloten houdt, dat men van niemand anders dan van Hem, het ware middel om een kerk wel te regeeren, zoeken noch nemen moet. En daarbenevens, zoo kunt gij ook zeer wel aan-

merken, welke het onderscheid is tusschen den waren godsdienst, die Christus zelf heeft ingesteld, en den anderen nagemaakten en valschen dienst, die daarna is ingevoerd. Want u is bekend, dat de dienst Gods bedorven en geschonden is geweest, door middel van de ontallijk valsche godsdiensten, die in zijn plaats gekomen zijn. De genade door Jezus Christus is op onwaardige wijze door veel duistere dwalingen verdonkerd en begraven geweest. De kracht van zijn dood verminderd; Hij zelf bijna verscheurd en in stukken gedeeld; de consciëntiën zijn ellendig, ja wreed (mag ik wel zeggen) gekweld en gekruisigd geweest, omdat het betrouwen der zaligheid gansch omgekeerd en vernietigd was. De arme menschen zijn afgekeerd en verleid geweest van de ware en rechte aanroeping Gods, in veel verscheiden twijfelingen en omwegen. De kerk is verdrukt met een wreeden tiran. In één woord, er is niet één stuk des christendoms geheel gebleven. Het is wel te gelooven, alleredelste koning! dat het niet is zonder oorzaak, dat u God begaafd heeft met zulk verstand, maar dat Hij u verkoren heeft tot een dienaar in zeer gewichtige zaken. En opdat het onschuldige bloed geen wraak begeere over het edele koninkrijk van Polen, noch hetzelfde nu zulk een groot geluk belette, zoo is het door een wonderbare voorziening Gods geschied, dat tot dezen tijd toe in dit rijk niet een druppel bloeds om het geloof gestort is geweest. De koning Sigismund, uwer majesteits vader, een vorst waardig der gedachtenis, is zoo barmhartig en goedertieren geweest, dat hoewel de wreedheid zich verspreid had over vele koninkrijken in de christenheid, nochtans zoo heeft hij zijn handen onbesmet gehouden. Nu voorwaar, neemt uwe edelheid en ook de voornaamsten van uwe regenten des rijks, niet alleen Jezus Christus (die zichzelf aanbiedt) wellicht aan, maar zij hebben grooten lust en begeerlijkheid daartoe. Ja wat meer is, ik zie hier Johannes a Lasco, die geboren is uit den edelen stam der graven, als een brandende fakkel voor andere volken lichten. Waardoor de onbeschaamdheid van Eccius zooveel te onverdragelijker is, welke opdragende zijn boek van de mis, aan den koning Sigismund, uwer majesteits vader, zooveel als in hem was, uw edel rijk een leelijke vlek heeft opgelegd. Niettemin dit is niets nieuws geweest van dezen schijnheilige, welke als een der grootste dronkaards, gewoon was zoowel op het altaar, als in den stal te spuwen. Aangaande mij, zoo ik met het opdragen van dezen mijn arbeid aan uwe majesteit ten minste zooveel profijts doen mag, dat de Poolsche naam gereinigd wordt van zulke stinkende vuiligheden van Eccius, opdat zij niet hangende blijven, waar zij tegen alle redenen zijn ingeworpen, zoo zal ik mij laten dunken veel gewonnen te hebben. En in der waarheid, men zou nauwelijks bekwaamer boek kunnen kiezen uit de gansche Schrift, hetwelk beter daartoe dient. Want het schrijven van dezen onzen apostel strekt meest om te bewijzen, dat de offerande die Eccius voorstaat, openbaar het priesterschap van Jezus Christus wederstaat. Het is wel waar, dat de apostel hier niet vermaant van de missen, welke de duivel alstoen nog niet gespoogen had uit de hel. Maar als hij hebben wil, dat de kerk tevreden zal zijn met de eenige offerande, die Jezus Christus aan het hout des kruises volbracht heeft, opdat al de ceremoniën van offeranden ophouden zouden: zoo is er niet aan te twijfelen, of hij beneemt den menschen ook den weg van deze nieuwe instelling. De apostel roept

hier, dat Christus eens opgeofferd is geweest aan het kruis. Eccius dicht, dat deze offerande alle dagen behoort vernieuwd te worden. De apostel verkondigt, dat de Zone Gods alleen een bekwaam priester is geweest, opdat Hij Zichzelven den Vader opofferen zou, en dat Hij hiertoe is ingesteld, en met eede bevestigd. Eccius loochent, dat het priesterschap in Christus persoon blijft, en schrijft zijn ambt den gehuurden mispapen toe. Maar ik weet zeer wel wat bezuelingen hij gebruikt in deze en dergelijke zaken, die hij spottelijk meent neer te leggen: maar het is geen zorg, dat hij iemand bedriegen zal dan degenen, die met opzet blind willen zijn, of het licht ganschelijk vlieden. Hoewel hij alzoo smoordronken is geweest in zijn onverdragelijke pluimstrijkende hoovaardigheid, dat hij meer moeite gedaan heeft om zich eergieriglijk te beroemen, dan om verstandig te disputeeren: nochtans opdat het niet schijne, dat ik mij tegen een dooden hond verzetten wil, zoo zal ik voor deze reize hiertoe niet meer zeggen, dan dat men deze uitlegging daartoe gebruike, welke de schandvlek, die hij na zijn dronken drinken den Poolschen naam met zijn stinkend boek toegeblazen heeft, wel zal afwasschen. Men behoeft ook niet bezorgd te zijn, dat die zijn boek lezen, in zijn strikken zullen worden gevangen. Voorts, aangaande dezen mijnen arbeid, dien ik uwer majesteit opdraag, hiermede heb ik uwer majesteit niet alleen willen bewijzen, wat eerbied ik tot uwe majesteit draag, maar het geschiedt ook om dien aan de gansche wereld te vertoonen. Nu ontbreekt er niets meer aan, dan dat ik uwe majesteit ootmoedig bid, dat gij dezen mijnen arbeid (zoo klein als hij is) niet wilt verachten. Voorwaar, zoo hij een klein prikkeltje is, om uw Christelijk voornemen te bewegen, zoo zal ik mij laten dunken, dat ik daarmee zeer groote vruchten heb gedaan. Ga dan nu voort, o grootmachtigste koning! neem deze zorg aan onder de zeer gelukkige geleiding van Jezus Christus, die uwe uitnemende koninklijke hoogheid en heerlijke deugd waardig is: opdat de eeuwige waarheid Gods (welke de glorie en zaligheid der menschen begrijpt) wederom het recht mag krijgen, waarvan zij beroofd is door het overweldigen van den antichrist in uw gansche rijk. 't Is wel waar, dat dit een zoo zwaar werk is, dat het billijk den allerwijsten ook veel zorg en vrees aanbrengt: maar ten eerste, daar moet zoo groot gevaar niet wezen, of wij behooren het willig te verdragen, noch zoo groot geschil, hetwelk wij niet gedurig moeten wederstaan. Daar moet ook zoo harde kamp niet wezen, of wij moeten ons daar welgemoed in toonen, en dat om zoo oprechte en noodige zaak. Dewijl dit ook een werk Gods is, zoo moet men hierin zoozeer niet zien, hoever zich de menschelijke kracht strekt, maar men moet God den lof dezer kracht geven, en betrouwen dat wij die niet alleen voor een helpster hebben, maar ook voor een leidsvrouw en bijstandster, en ons alzoo verstitouen boven onze sterkheid. Het is ook niet zonder oorzaak (zeg ik) dat de Schrift overal Gode het ambt toeschrijft, om den grond zijner kerk te leggen, ook te vernieuwen en op te bouwen: Want behalve dat dit ganschelijk een goddelijke zaak is, en verre te boven gaat wat de wereld daarvan kan begrijpen, zoo haast als zich eenig goed begin vertoont, zoo raapt de duivel al de hinderlijke middelen te hoop, die hij vinden kan, opdat hij dezen voortgang breke en belette. Wij weten, dat de overste dezer wereld nimmer gebrek zal hebben aan een ontallijk getal trawanten,

merken, welke het onderscheid is tusschen den waren godsdienst, die Christus zelf heeft ingesteld, en den anderen nagemakten en valschen dienst, die daarna is ingevoerd. Want u is bekend, dat de dienst Gods bedorven en geschonden is geweest, door middel van de ontalrijk valsche godsdiensten, die in zijn plaats gekomen zijn. De genade door Jezus Christus is op onwaardige wijze door veel duistere dwalingen verdonkerd en begraven geweest. De kracht van zijnen dood verminderd; Hij zelf bijna verscheurd en in stukken gedeeld; de consciëntien zijn ellendig, ja wreed (mag ik wel zeggen) gekweld en gekruisigd geweest, omdat het betrouwen der zaligheid gansch omgekeerd en vernietigd was. De arme menschen zijn afgekeerd en verleid geweest van de ware en rechte aanroeping Gods, in veel verscheiden twijfelingen en omwegen. De kerk is verdrukt met een wreeden tiran. In één woord, er is niet één stuk des christendoms geheel gebleven. Het is wel te gelooven, alleredelste koning! dat het niet is zonder oorzaak, dat u God begaafd heeft met zulk verstand, maar dat Hij u verkoren heeft tot een dienaar in zeer gewichtige zaken. En opdat het onschuldige bloed geen wraak begeere over het edele koninkrijk van Polen, noch hetzelfde nu zulk een groot geluk belette, zoo is het door een wonderbare voorziening Gods geschied, dat tot dezen tijd toe in dit rijk niet een druppel bloeds om het geloof gestort is geweest. De koning Sigismund, uwer majesteits vader, een vorst waardig der gedachtenis, is zoo barmhartig en goedertieren geweest, dat hoewel de wreedheid zich verspreid had over vele koninkrijken in de christenheid, nochtans zoo heeft hij zijn handen onbesmet gehouden. Nu voorwaar, neemt uwe edelheid en ook de voornaamsten van uwe regenten des rijks, niet alleen Jezus Christus (die zichzelf aanbiedt) wellicht aan, maar zij hebben grooten lust en begeerlijkheid daartoe. Ja wat meer is, ik zie hier Johannes a Lasco, die geboren is uit den edelen stam der graven, als een brandende fakkel voor andere volken lichten. Waardoor de onbeschaamdheid van Eccius zooveel te onverdragelijker is, welke opdragende zijn boek van de mis, aan den koning Sigismund, uwer majesteits vader, zooveel als in hem was, uw edel rijk een leelijke vlek heeft opgelegd. Niettemin dit is niets nieuws geweest van dezen schijnheilige, welke als een der grootste dronkaards, gewoon was zoowel op het altaar, als in den stal te spuwen. Aangaande mij, zoo ik met het opdragen van dezen mijn arbeid aan uwe majesteit ten minste zooveel profijts doen mag, dat de Poolsche naam gereinigd wordt van zulke stinkende vuiligheden van Eccius, opdat zij niet hangende blijven, waar zij tegen alle redenen zijn ingeworpen, zoo zal ik mij laten dunken veel gewonnen te hebben. En in der waarheid, men zou nauwelijks bekwaamer boek kunnen kiezen uit de gansche Schrift, hetwelk beter daartoe dient. Want het schrijven van dezen onzen apostel strekt meest om te bewijzen, dat de offerande die Eccius voorstaat, openbaar het priesterschap van Jezus Christus wederstaat. Het is wel waar, dat de apostel hier niet vermaant van de missen, welke de duivel alstoen nog niet gespoogen had uit de hel. Maar als hij hebben wil, dat de kerk tevreden zal zijn met de eenige offerande, die Jezus Christus aan het hout des kruises volbracht heeft, opdat al de ceremoniën van offeranden ophouden zouden: zoo is er niet aan te twijfelen, of hij beneemt den menschen ook den weg van deze nieuwe instelling. De apostel roept

hier, dat Christus eens opgeofferd is geweest aan het kruis. Eccius dicht, dat deze offerande alle dagen behoort vernieuwd te worden. De apostel verkondigt, dat de Zone Gods alleen een bekwaam priester is geweest, opdat Hij Zichzelf den Vader opofferen zou, en dat Hij hiertoe is ingesteld, en met eede bevestigd. Eccius loochent, dat het priesterschap in Christus persoon blijft, en schrijft zijn ambt den gehuurden mispappen toe. Maar ik weet zeer wel wat beuzelingen hij gebruikt in deze en dergelijke zaken, die hij spottelijk meent neer te leggen: maar het is geen zorg, dat hij iemand bedriegen zal dan degenen, die met opzet blind willen zijn, of het licht ganschelijk vlieden. Hoewel hij alzoo smoordronken is geweest in zijn onverdragelijke pluimstrijkende hoovaardigheid, dat hij meer moeite gedaan heeft om zich eergieriglijk te beroemen, dan om verstandig te disputeeren: nochtans opdat het niet schijne, dat ik mij tegen een dooden hond verzetten wil, zoo zal ik voor deze reize hiertoe niet meer zeggen, dan dat men deze uitlegging daartoe gebruikte, welke de schandvlek, die hij na zijn dronken drinken den Poolschen naam met zijn stinkend boek toegeblazen heeft, wel zal afwasschen. Men behoeft ook niet bezorgd te zijn, dat die zijn boek lezen, in zijn strikken zullen worden gevangen. Voorts, aangaande dezen mijnen arbeid, dien ik uwer majesteit opdraag, hiermede heb ik uwer majesteit niet alleen willen bewijzen, wat eerbied ik tot uwe majesteit draag, maar het geschiedt ook om dien aan de gansche wereld te vertoonen. Nu ontbreekt er niets meer aan, dan dat ik uwe majesteit ootmoedig bid, dat gij dezen mijnen arbeid (zoo klein als hij is) niet wilt verachten. Voorwaar, zoo hij een klein prikkeltje is, om uw Christelijk voornemen te bewegen, zoo zal ik mij laten dunken, dat ik daarmede zeer groote vruchten heb gedaan. Ga dan nu voort, o grootmachtigste koning! neem deze zorg aan onder de zeer gelukkige geleiding van Jezus Christus, die uwe uitnemende koninklijke hoogheid en heerlijke deugd waardig is: opdat de eeuwige waarheid Gods (welke de glorie en zaligheid der menschen begrijpt) wederom het recht mag krijgen, waarvan zij beroofd is door het overweldigen van den antichrist in uw gansche rijk. 't Is wel waar, dat dit een zoo zwaar werk is, dat het billijk den allerwijsten ook veel zorg en vrees aanbrengt: maar ten eerste, daar moet zoo groot gevaar niet wezen, of wij behooren het willig te verdragen, noch zoo groot geschil, hetwelk wij niet gedurig moeten wederstaan. Daar moet ook zoo harde kamp niet wezen, of wij moeten ons daar welgemoed in toonen, en dat om zoo oprechte en noodige zaak. Dewijl dit ook een werk Gods is, zoo moet men hierin zoozeer niet zien, hoever zich de menschelijke kracht strekt, maar men moet God den lof dezer kracht geven, en betrouwen dat wij die niet alleen voor een helpster hebben, maar ook voor een leidsvrouw en bijstandster, en ons alzoo verstituten boven onze sterkheid. Het is ook niet zonder oorzaak (zeg ik) dat de Schrift overal Gode het ambt toeschrijft, om den grond zijner kerk te leggen, ook te vernieuwen en op te bouwen: Want behalve dat dit ganschelijk een goddelijke zaak is, en verre te boven gaat wat de wereld daarvan kan begrijpen, zoo haast als zich eenig goed begin vertoont, zoo raapt de duivel al de hinderlijke middelen te hoop, die hij vinden kan, opdat hij dezen voortgang breke en belette. Wij weten, dat de overste dezer wereld nimmer gebrek zal hebben aan een ontalrijk getal trawanten,

die altijd willig en bereid zijn om hun best te doen, om het rijk van Jezus Christus te bestrijden. Sommigen daartoe gedwongen door eergierigheid; anderen daartoe verwekt om den buik. Deze aanvechtungen geven ons naar onze zwakheid genoeg te doen: maar ik twijfel niet, of uwe majesteit zal wel grooter zwaarigheden daarin vinden. Zoo wie zich dan toerust, om de leer der zaligheid en der kerk voor te staan, die moet gewapend zijn met een onverwinnelijke standvastigheid; en ook, omdat het een zaak is, die onze krachten te boven gaat, zoo bezorgt ons God daarin met hemelsche wapenen. Intusschen moet ons werk zijn, dat wij Gods beloften in onze harten prenten, welke wij overvloedig in de Schrift vinden, te weten, dat gelijk God met eigen hand den grond zijner kerk heeft gelegd, ook niet zal gedoogen, dat zij blijve vervallen, maar Hij zal zorgvuldig zijn om het vervallene weer op te richten. Dit zeggende, zoo belooft Hij ons, dat Hij in dit werk ons nimmermeer verlaten zal. Want gelijk Hij niet wil, dat wij ledige aanschouwers zijner kracht zullen zijn, zoo betoont Hij ook openlijk door bijstand en versterking der arbeiders handen, dat Hij de oppermeester des werks is. Daarom laat het ons niet verdrieten in gedachtenis te houden, wat de Schrift zoo dikmaals verhaalt, en ons indrukt, niet zonder oorzaak, te weten, hoe dikmaals wij in den strijd moeten gaan tegen onze vijanden, die ons gestadig wederstaan, en tot den dood toe haten. Want gelijk hiervoor verhaald is, zij zijn menigerlei en zonder getal. Maar dit alleen zal krachtig genoeg wezen om ons een manlijk gemoed te geven, dat wij een zoo onverwinnelijken hoofdman hebben, dat, hoe meer men Hem stormen en slagen levert, hoe meer Hij overwinningen en triumfen in handen heeft. Vaarwel, o alleronverwinnlijkste koning! De Heere Jezus Christus wil u regeeren door zijnen Geest der wijsheid, en u onderhouden door zijn Geest der sterkheid; u vervullen met allerlei zegen, uwe majesteit lang voorspoedig bewaren, en uw koninkrijk beschermen. Alzoo moet het geschieden.

Te GENÈVE, den 23en Mei 1549.

DE INHOUD

VAN DEN

ZENDBRIEF AAN DE HEBREEN.

Niet alleen is in vroegere tijden over den naam des schrijvers van dezen brief velerlei gevoelen geweest, maar de brief zelve is nauwelijks, en dat zeer laat, in de Latijnsche kerk aangenomen geworden: want zij hadden een kwaad vermoeden op denzelfden, alsof hij een weinig der dwaling der Novatianen scheen toe te geven, en dat in het punt waar hij leert, dat er geen verzoening der zonden meer is voor degenen, die weder in zonden gevallen zijn. Maar als wij ter plaatse zullen komen, waar van deze stof gehandeld wordt, zullen wij toonen, dat men ten onrechte zulk kwaad vermoeden heeft gehad. Wat mij aangaat, ik ontvang en neem denzelfden aan zonder eenige zwaarigheid onder de apostolische brieven, en twijfel niet, of het bovengenoemde is geschied door de listigheid des duivels, en doordat men sommige menschen gevonden heeft, die dezen zendbrief van het getal der authentieke boeken wilden afsnijden, om dien zijn autoriteit te benemen. Want er is geen boek in de gansche Heilige Schrift, dat zoo klaarlijk van Christus' priesterschap spreekt, en ook zoo heerlijk de kracht en waardigheid der eenige offerande verheft, die Hij opgeofferd heeft door zijn dood; nog zoo volkomen van het gebruik en de aflegging der ceremoniën handelt, en in één woord, die zoo volkomenlijk verklaart, dat Jezus Christus het einde der wet is. Laat ons dan niet toelaten, dat de kerk van Christus, en wij met haar, beroofd worden van een zoo grooten schat: maar laat ons liever zijn gebruik behouden, en hem ernstiglijk en wel bewaren. Verder, om te weten wie hem gemaakt heeft, daar behoeft men zoozeer niet om te twisten. Sommigen meenen, dat het de heilige Paulus geweest is; anderen Lukas, weer anderen Barnabas, een vierde Clemens, gelijk ook de heilige Hieronymus zegt. Evenwel, Eusebius spreekt in het zesde boek van zijn kerkgeschiedenis van niemand anders, dan van Lukas en Clemens. Ik weet wel, dat deze brief in Chrysostomus' tijd overal van de Grieken is aangenomen geweest, als een van Paulus: maar de Latijnen hebben daarvan een ander gevoelen gehad, bijzonder die aan der apostelen tijden de naasten zijn geweest. Ik voorwaar, kan niet gelooven, dat hij van Paulus is geschreven geweest: want die zeggen, dat Paulus met willen en voornemen zijn naam daaruit gelaten heeft, omdat hij van de Joden gehaat was, voorwaar dezen

brengen niet veel bij. Want zou het alzoó zijn, waarom zou hij dan Timotheus gemeld hebben? want daarmee had hij zichzelf ver-raden. Maar integendeel, de manier van leeren en de stijl van schrijven geven genoegzaam getuigenis, dat het een ander geweest is dan de heilige Paulus. En die hem geschreven heeft, belijdt in het 2 hfdst., dat hij een van de discipelen der apostelen is, het-welk wijd verscheiden is van Paulus' wijze van schrijven. Daarenboven ziet men, dat hij in het 6 hfdst. aanvoert de manier en gewoonte van den catechismus: dit zou niet wel overeenkomen met den tijd van Paulus. Daar zijn ook nog andere redenen, die wij op haar plaats zullen aantekenen. Ik weet ook de verontschuldiging wel, die men gemeenlijk bijbrengt van den stijl des briefs, te weten, dat men daaruit niet oordeelen mag, omdat deze brief uit de Hebreeuwsche taal van den heiligen Lukas of van een ander overgezet kan zijn, maar dit kan lichtelijk neergelegd worden. Ik laat varen de plaat-sen, die hierboven uit de Heilige Schrift verhaald zijn, en zeg alleen, was deze brief in het Hebreeuwsch geschreven geweest, zoo was er in het woord **testament**, geen toespeling geweest, waarmede de schrijver zich ophoudt. Ik zeg daarom hetgeen hij handelt in het 9 hfdst. van de eigenschap eens testaments, dat het uit geen andere fontein geput kan zijn, dan uit het Grieksche woord: want het Grieksche woord **Diatheke** heeft twee beteekenissen, te weten, testament en verbond, maar het Hebr. **Berith** beduidt anders niet dan verbond. Deze reden alleen zal den verstandigen genoeg doen, om te bevestigen wat ik gezegd heb, te weten, dat deze zendbrief geschreven is in de Grieksche taal. Aangaande hetgeen men hier-tegen inbrengt, dat het waarschijnlijker is dat de apostel den Joden in hun eigen taal geschreven heeft, is ook van geen waarde. Hoe-velen werden er toch gevonden in dien tijd, die de taal hunner vaders nog verstonden? want naar het land, waarin een iegelijk woonde, daarnaar was eens iegelijks taal: en de Grieksche taal was meer verspreid, en werd meer gebruikt, dan eenige andere.

Nu wil ik komen tot den inhoud van den zendbrief. Allereerst moet men wel aanmerken, dat het schrijven van den apostel hier niet strekt om den Joden te doen gevoelen dat Jezus Maria's zoon is, of Christus hun beloofde verlosser: maar omdat hij tot degenen schrijft, die nu zeer toegenomen waren in de Christe-lijke leer, zoo neemt hij dit punt voor vast en zeker. Maar al zijn voornemen en arbeiden is, om te bewijzen hoedanig het ambt van Christus is: opdat men daardoor bekennen kan, dat door zijne komst de ceremoniën der wet zijn teniet gedaan. En dit onderscheid moet bijzonder aangemerkt zijn: want gelijk het den apostel een over-tollige arbeid zou geweest zijn, hun breeder te bewijzen, dat het Christus was, die hun verschenen was, waarvan zij tevoren wel onder-richt waren, alzoó was het noodig, dat hij hun leerde hoedanig Christus was. Want zij verstonden niet het einde, de kracht, noch ook de vrucht der komst van Christus, maar zichzelf bedriegende met een valsche uitlegging der wet, hebben zij de schaduw voor het geheele lichaam aangevat, en waren daarmede tevreden. Het gaat ons nu ook bijna in onze tijden evenzoo met de papisten. Want zij belijden met ons wel, dat Christus de Zone Gods is, die de wereld tot een Verlosser beloofd was: maar als men de zaak terecht aan-grijpen zal, zoo ontrooven zij Christus meer dan de helft van zijne

kracht. Opdat nu de schrijver van dezen brief zijn rede wel beginne, zoo neemt hij zijn aanvang van Christus' macht en waardigheid: daarom dat het den Joden vreemd dacht, dat men de wet minder achtte dan het Evangelie. En ten eerste zoo werpt hij het punt voor, waarover de twist was, te weten, dat de leer van Christus in-gevoerd, de eerste plaats behoort te houden, omdat zij de slotsom aller profeten is. En omdat de eerbied, dien zij Mozes toedroegen, hierin enig beletsel kon wezen, zoo bewijst hij dat Christus veel uitnemender is dan Mozes en alle andere profeten. En nadat hij ze den een na den ander aangeroerd heeft, en bewezen waarin Christus ze allen te boven gaat, zoo zet hij ook bij name de engelen onder Hem, opdat met hen alle anderen zouden worden teruggesteld en klein geacht bij Christus. Voorts gaat hij zeer wijselijk met deze rede aldus voort, en dat niet zonder merkelijke oorzaak: want was hij van Mozes begonnen, zoo zou zijn vergelijking hatelijker geweest zijn: maar nadat hij vertoond heeft door de Schrift, dat alle hemel-sche machten onder Christus zijn, zoo is noch Mozes noch enig mensch, hoedanig hij ook zij, die weigeren zal den engelen toege-voegd te worden, opdat de Zoon Gods boven alle menschen en engelen gesteld worde. En daarom, nadat de heilige apostelen de engelen heeft gezet onder de macht en heerschappij van Christus, terstond zich nog meer verstoutende, legt hij uit hoe veel Mozes minder was, te weten, dat hij zoo veel van Christus scheelt, gelijk meester en knecht doen. Dat hij dan in de drie eerste hfdst. Chris-tus in de hoogste plaats van macht stelt, strekt hiertoe, dat zij, als Christus spreekt, allen moeten zwijgen, en dat ons geen ding beletten zal om de leer van Jezus Christus goed gehoor te geven. In het Tweede hfdst. stelt hij ons Christus voor als onzen broeder naar ons vleesch: door dit middel zoo lokt en trekt Hij ons tot Zich, opdat wij te williger ons Hem gansch verloven en overgeven zouden. Hij mengt hierbij ook sommige vermaningen en dreigingen voor die traag in de gehoorzaamheid zijn, of hardnekkig weder-staan. En dat doet hij tot in het laatst van het Vierde hfdst. Daarna komt hij tot de verklaring des priesterschaps van Jezus Christus: welks ware en zuivere belijdenis teniet doet alle ceremoniën der wet. En nadat hij in 't kort verklaard heeft, hoe lief ons hetzelve behoort te zijn, en hoe vrij wij op hetzelve rusten en ons verze-keren mogen: zoo gaat hij een weinig buiten zijn rede om de Joden te bestraffen, die nog als kinderen in hun eerste beginselen hunnen tijd verkwisten. En om hun een verslagen hart te maken, zoo dreigt hij ze hard en zeer-verschrikkelijk, want hij toont hun dat het grootelijks te vreezen staat, zoo zij volharden in hun traag-heid en niet meer toenemen in de leer van Christus, dat God hen verwerpen zal. Maar terstond daarna verzoet hij wederom deze scherpheid en bittere straf, zeggende, dat hij een goede hope van hen heeft op betering: en dit geschiedt opdat hij hun moed zou geven om meer toe te nemen, liever dan hun geheel te verwerpen. Daarna keert hij wederom tot de zaak des priesterschaps van Christus, en leert daar allereerst, dat er een groot onderscheid is tusschen de zaak van het priesterschap van Christus en het priesterschap, hetwelk onder de wet was. Daarbenevens toont hij ook dat Christus' priesterschap uitnemender is, omdat het in de plaats van het andere komt, en met eede bevestigd is, dat het eeuwig is,

en altijd duren zal. Dat ook die het bedient, in alle waardigheid en eere Aäron en allen anderen van het geslacht van Levi verre te boven gaat. Vertoonende ook dat hierom een afbeelding is geweest in den persoon van Melchizedek. Om nu zeker te bewijzen, dat de ceremoniën der wet ganschelijk teniet zijn gedaan, zoo verhaalt hij, dat zij zijn ingesteld geweest tot geen ander einde (gelijk ook de tabernakel) dan om het hemelsche voorbeeld te dienen. Waaruit volgt dat wij daarin niet moeten blijven, tenzij wij halverwege willen blijven en tot de rechte haven niet begeeren te komen. Tot een bevestiging dezer redenen, verhaalt hij de spreuk van Jeremia, waar een nieuw verbond beloofd wordt: hetwelk anders niet is, dan een verbetering van het oude: waaruit volgt, dat het oude krank en vergankelijk was. Daarna handelende van de gelijkenis en overeenkomst tusschen de schaduw en waarheid in Christus Jezus geopenbaard: zoo besluit hij, dat alle ceremoniën van Mozes ingesteld, teniet zijn gedaan door de offerande van Jezus Christus: want de kracht en het vermogen van deze offerande is eeuwig: en daarbenevens, dat in dezelve niet alleen is volkomen en geheele versterking des Nieuwen Testaments, maar ook een ware geestelijke vervulling van het uiterlijke priesterschap, hetwelk onder de wet zijn plaats had. Bij deze leer zet hij nog een vermaning, welke hen als een prikkel opwekt, opdat zij, wederstaande alle beletselen, Jezus Christus in zulken eerbied ontvangen zouden als dat behoort. Aangaande de exempelen van zoovele vaders, die hij in het 11de hfdst. verhaalt, zoo dunkt mij, dat hij dezelve tot dit einde bijbrengt: om den Joden te kennen te geven, als zij van Mozes gebracht zijn tot Christus, dat zij daardoor niet atwijken van de heilige vaders, maar daardoor nog meer worden vereenigd met hen: want is het geloof de zonderlingste deugd, die daar geweest is in de vaders, ja de wortel van alle deugden, zoo volgt er uit, dat ook door hetzelfde bijzonder bekend zullen worden de kinderen van Abraham en der profeten. En wederom daarentegen, dat al degenen, die het geloof der vaders niet hebben, onechte kinderen zijn. En dit is een punt hetwelk overvloedig den lof des Evangelies voorstelt: waardoor het ook van ons in groote waarde behoort gehouden te zijn, te weten, dat wij gemeenschap en overeenkomst hebben in dit stuk met de algemeene kerk, die van het begin der wereld aan geweest is. De twee laatste hfdst. vervatten verscheidene onderwijzingen, om een godzalig leven te leiden, als van hope, verdraagzaamheid des kruises, van standvastigheid, van dankbaarheid voor de weldaden Gods, van onderdanigheid, barmhartigheid, en andere werken der liefde, als reinheid en dergelijke. Ten laatste besluit hij zijnen brief met een gebed, en geeft hun hope van zijne komst.

HET EERSTE HOOFDSTUK.

- 1 God voortijds veelmaal en op velerlei wijze gesproken hebbende tot de vaders door de profeten:
- 2 Heeft deze laatste dagen tot ons gesproken door den Zoon, welken Hij gesteld heeft tot een erfgenaam van alle dingen, door welken Hij ook de wereld gemaakt heeft.

Matt. 21: 37
Gen. 1: 1.
Ps. 33: 6.
Joh. 1: 3.
Ef. 3: 9.
Col. 1: 6.

UITLEGGING.

1 **G**od voortijds veelmaal. Dit begin dient tot lof en prijs der leer van Jezus Christus: want het geeft te kennen, dat men ze niet alleen aannemen moet met grooten eerbied, maar dat men daarop alleen ganschelijk zal vast staan en rusten. Opdat dit nu beter verstaan mag worden, zoo moet de tegenstelling van elk deel wel aangemerkt zijn. Ten eerste stelt hij den Zoon Gods tegen de profeten. Ten tweede, ons tegen de vaders. Ten derde, de onderscheiden manier van spreken, die God gehouden heeft bij de vaders, tegen deze laatste openbaring, die ons geschied is door Christus. Nochtans in al deze verscheidenheid stelt hij ons maar één God voor, opdat niemand meene, dat de wet met het Evangelie streed, of dat er een geveer zou zijn van de wet, en een ander van het Evangelie. En opdat gij den inhoud van dit al wel verstaan moogt, zoo moet deze afbeelding daartoe gebruikt worden:

God heeft gesproken:

Voormaals door de profeten; nu door den Zoon.

Toen tot de vaders; doch nu tot ons.

Toen op verscheidene wijzen; nu als in den laatsten tijd.

Deze grond gelegd zijnde, zoo is daar een overeenkomst tusschen de wet en het Evangelie gemaakt: want God die Zich altijd gelijk is, wiens woord standvastig is, en waarheid onveranderlijk is, heeft zoowel tot den een als tot den ander gesproken. Maar men moet aanmerken, wat onderscheid er is tusschen de vaders en ons: want hiervoormaals heeft Hij zijn woord anders gematigd bij hen, dan nu bij ons. Allereerst zoo heeft Hij voor hen gebruikt de profeten: maar om tot ons te spreken heeft Hij verordend zijn eenigen Zoon tot een afgezant. Zoo is dan onze staat in dit deel der openbaring veel beter. Mozes wordt ook in het getal der profeten gesteld, zoodat hij een van degenen is, die veel minder zijn dan de Zone Gods. Aangaande de wijze der openbaring, zoo gaan wij haar ook verre te boven: want de verscheidenheid der gezichten en overige regeering, die in het Oude Testament was, was een teeken, dat het nog geen rijk was, dat vast en eeuwig zou

staan, gelijk het behoort te zijn; en zulks eerst wordt, als alle dingen wel volkomenlijk opgericht en gesteld zijn. En hiertoe dient, wat hij zegt: **Veelmaal en op velerlei wijze**. God zou altijd tot het einde toe deze zelfde wijze wel gevolgd hebben, zoo zij in alle stukken volkomen en volmaakt ware geweest. Zoo volgt hier dan uit, dat deze verscheidenheid een teeken was van onvolmaaktheid. Voorts, deze twee woordjes versta ik alzo: **Veelmaal**, te weten, op verscheidene tijden: want om het Grieksche woordje uit te leggen op het allerscherpzinnigst is in vele deelen, gelijk het geschiedt als men van een zaak nog volkomenlijker wil handelen, op een anderen tijd. Het Grieksche woord, waarvoor wij gesteld hebben: **Velerlei wijze**, beduidt naar mijn verstand: **Verscheidenheid in de manier van spreken**. Als hij zegt, dat Hij tot ons gesproken heeft, in deze laatste dagen, zoo geeft hij ons te kennen, dat er geen oorzaken meer zijn, waarom wij naar eenige andere openbaring wachten zouden: want het woord, dat ons Christus gebracht heeft, is geen stukhandel der goddelijke leer, maar het is een volkomen besluit van al hetgeen wij behooren te weten tot onze zaligheid. In dezer voege verstaan de apostelen de laatste dagen: gelijk Paulus ditzelve ook verstaat als hij zegt, dat wij het zijn, op wie het einde der eeuwen gekomen is. Is het nu alzo, dat God alsnu gesproken heeft voor de laatste maal, zoo moeten wij zoover komen, en als wij daartoe gekomen zijn, moeten wij staan blijven. Kennis van deze beide dingen te hebben is zeer noodig: want het was den Joden een groot beletsel, dat zij niet aanmerkten dat God de volmaakte leer bewaard had tot op een anderen tijd: maar tevreden zijnde met hun wet, zijn zij niet voortgeschrijd tot het rechte einde. Toen nu Christus in de wereld verschenen was, zoo is er een ander kwaad begonnen in de wereld te heerschen: want de menschen willen nogal verder gaan dan tot Christus: want wat is toch anders het pausdom, dan een overschrijding van deze palen, die ons de apostel hier stelt? Daarom gelijk de Heilige Geest te dezer plaatse ons al te zamen noodigt tot Christus te komen, alzo verbiedt hij ook, dat wij dit laatste woord, dat hij gemeld heeft, overtreden zullen. In één woord, het einde van al onze wijsheid wordt hier in het Evangelie gesteld.

2 Welken Hij gesteld heeft. Hier versiert hij Jezus Christus met hetgeen waarin Hij lofwaardig is, en geprezen moet worden, om ons daardoor te trekken, dat wij Christus allen eerbied zouden bewijzen: want nu het zoo is, dat Hem de Vader alles onderworpen heeft, zoo behooren wij mede onder zijn bevel. En daarbenevens leert hij, dat er niets goeds is te vinden buiten Christus, aangezien Hij een erfgenaam van allen is. Waaruit ook volgt, dat wij bovenmate zeer ellendig zijn en alle goed gebrek hebben, tenzij Jezus Christus ons helpt met zijne rijkdommen. Hij voegt daar ook bij, dat men deze eer schuldig is den Zone Gods, dat Hij alle dingen in zijne macht heeft, omdat alle dingen door Hem geschapen zijn. Hoewel nochtans deze twee titels Christus toegeschreven worden in verscheiden opzicht. Want de wereld is door Hem geschapen, aangezien Hij de eeuwige wijsheid Gods is: welke van den beginne geweest is een beschikster of regeester van al zijne werken. En hieruit kan men aanmerken Christus' eeuwigheid. Want Hij moet immers tevoren geweest zijn, eer de wereld door Hem geschapen werd. Wil men nu

πολυμε-
ρως.

πολυτρό-
πως.

1 Cor. 10: 11.

zoeken de lengte des tijds, zoo wordt er geen begin gevonden. En dit verkort ook geenszins zijn macht, als daar gezegd wordt, dat de wereld door Hem geschapen is: gelijk of Hij ze zelf niet geschapen had. Het is een gewone wijze van spreken, die dikmaals in de Schrift gebruikt wordt, dat de Vader wordt genoemd Schepper. En aangaande hetgeen er op sommige plaatsen bijgevoegd is, door zijn wijsheid, door zijn woord, of door zijn Zoon, is zooveel alsof de wijsheid scepster of voortbrengster genoemd werd: nochtans is daarbenevens het onderscheid der personen aan te merken, niet naar het inzien der menschen, maar gelijk het is in God zelve tuschen den Vader en den Zoon. Zoo dan, de eenheid des Goddelijken wezens maakt, dat al hetgeen wat wezenlijk in God is, zoowel den Vader als den Zoon toekomt: en wat meer is, dat al hetgeen dat alleen Gode toekomt, zoowel den een als den ander gemeen is: maar dit hindert ganschelijk niet een iegelijk dezer beide personen hun eigenschap te hebben. De naam **erfgenaam** wordt Christus in het vleesch geopenbaard toegeschreven: want mensch geworden zijnde, en dezelfde natuur aangenomen hebbende die wij hebben, zoo wordt Hem de naam van een erfgenaam gegeven: en dat omdat wij door Hem zouden terugkrijgen, wat wij in Adam verloren hadden. Want God had in den beginne den mensch gesteld tot een erfgenaam van al zijne goederen, alsof hij zijn zoon geweest ware: maar de eerste mensch vervreemd zijnde van God door de zonde, had zichzelf beroofd en al zijn nakomelingen, zoowel van Gods zegen, als van alle goed. Zoo beginnen wij dan eerst terecht de rijkdommen Gods te gebruiken, als Christus, die een algemeen erfgenaam is, ons ontvangt om gemeenschap met Hem te hebben, en zijn rijkdom en goederen met ons mededeelt. Want hierom geeft Hem de apostel den naam erfgenaam, opdat Hij ons met zijne goederen rijk make. Ja, de apostel versiert Hem hier met dezen naam, opdat wij weten, dat wij zonder Hem ontbloomt zijn van alle goed. Wilt gij dit woord **van allen**, in 't mannelijke nemen, zoo zal ons dit toonen, dat wij Christus moeten onderworpen zijn, omdat wij Hem van God den Vader gegeven zijn. Dan, ik zet het liever in 't onzijdige: **van alle dingen**, waarmede dan te kennen gegeven wordt, dat wij verstooten en beroofd zijn van alle behoorlijke bezitting des hemels en der aarde, en van alle creaturen, tenzij wij die weder deelachtig worden door Christus.

3 Dewelke alzo Hij is het schijnsel zijner heerlijkheid, en het eigen beeld zijner substantie, dragende alle ding met zijn machtig woord, de reiniging onzer zonden door Zichzelfen gemaakt hebbende, is gezeten ter rechterhand der hoogste Majesteit, in de hoogste plaats.

3 Welke Zoon. Deze dingen zijn ten deele gesproken van de wezenlijke Godheid van Christus, en ten deele van Hem, als bekleed zijnde met ons vleesch. Want waar Hij nu genoemd wordt: Het schijnsel van Gods heerlijkheid, en het eigen of uitgedrukt beeld der substantie Gods: dit komt eigenlijk zijne Godheid toe. Het andere behoort ook zijner menschenlijke natuur toe. Al te zamen is dit zoo gesteld, om groot te maken de waarheid en uitnemendheid van Christus. Verder, zoo wordt Hij ook genoemd met gelijke red

Schijnsel der heerlijkheid, en het eigen beeld der substantie Gods. Beide manieren van spreken zijn ontleend: want men kan van zoo uitnemende en verborgene dingen niet spreken, tenzij men van de geschapen dingen een gelijkenis ontleene. Daarom is het niet noodig, dat wij al te diepzinnig zullen disputeeren, hoe de Zoon, die één wezen heeft met den Vader, genoemd wordt een schijnsel uit zijn blinkend licht. Men moet bekennen, dat het ongeschikt is, hetgeen van de schepselen tot de verborgen majesteit Gods getrokken wordt. Nochtans deze dingen, die onze zinnen begrijpen kunnen, worden bekwaamelijk Gode toegeschreven: opdat wij weten wat wij in Christus zoeken zullen, en wat nuttigheid Hij ons brengt. Daar moet ook wel aangemerkt zijn, dat deze woorden niet strekken om eenig lichtvaardig bedenken te geven: maar dat wij daarin hebben een ware en vaste leer des geloofs; en daarom moeten wij deze heerlijke titelen van Christus ons ten nutte maken: want om onzentwil zijn ze Hem hier toegeschreven. Als wij dan hooren, dat de Zoon is het schijnsel der heerlijkheid des Vaders, zoo laat ons denken, dat de heerlijkheid des Vaders voor ons onzichtbaar is, totdat zij ons in Christus verschijnen zal. En dat Hij ook hierom genoemd wordt het uitgedrukte levende of eigen beeld van de substantie des Vaders: omdat ons de mogendheid des Vaders verborgen is, totdat zij zich toont in Christus als in een uitgedrukt beeld. Die nu met deze aanmerking niet tevreden zijn, maar hooger willen filosofheeren, die arbeiden en kwellen zich tevergeefs: want zij verstaan de meening des apostels niet. Want hij heeft hier niet willen leeren wat gelijkenis de Zoon met den Vader inwendig heeft, maar gelijk ik gezegd heb, hij heeft ons geloof willen bevestigen met vrucht en nuttigheid: opdat wij leeren zouden, dat God ons niet anders geopenbaard is dan in Christus. Want in het wezen Gods is zoo onmetelijke klaarheid, dat er onze oogen van verduisterd worden, totdat zij wederom verlicht worden in Christus. Waaruit volgt, dat wij gansch blind zijn in Gods licht, tenzij het ons verschijne in Jezus Christus. Dit is voorwaar een zeer nutte wijsheid, dat wij door een waar levend geloof en door de bevinding Christus' uitnemendheid leeren kennen. En ditzelve, gelijk nu gezegd is, zal men ook verstaan van het uitgedrukte beeld: want omdat God in Zichzelf voor ons onbegrijpelijk is, zoo verschijnt ons zijn gedaante nergens anders in dan in zijnen Zoon. Het Grieksche woord beduidt hier anders niet dan een zienlijk licht, waarvoor wij gesteld hebben, **schijnsel** of **klaarheid**, die onze oogen kunnen verdragen; en het andere Grieksche woord, waarvoor wij gesteld hebben **eigen beeld**, beduidt een levende gedaante van het verborgen en onzienlijke wezen Gods. Door het eerste woord worden wij vermaand, dat er geen licht is buiten Christus, ja niet dan enkel duisternis: want als God het eenige licht is, waardoor wij allen moeten verlicht worden, zoo is er geen ander middel (om zoo te spreken) waardoor Hij Zichzelf uitstort in ons, dan deze instraling. Door het tweede worden wij vermaand, dat God waarlijk en geheel bekend wordt in Christus: want Hij is geen duister noch nagemaakt beeld van God, maar het uitgedrukte levende beeld, waarin God zelve vertoond wordt, gelijk een penning den vorm des stempels vertoont, waarmede hij geslagen is. Evenwel de apostel zegt ook nog meer, te weten, dat de substantie des Vaders Christus eenigszins is ingedrukt. Het

Grieksche woord, hetwelk ik overgezet heb **substantie** (daarin de andere overzetters volgende) beduidt naar mijn verstand niet het wezen des Vaders, maar de persoon: want het ware onbekwamelijk gezegd, dat Gods wezen Christus ingedrukt ware, aangezien hun beider wezen één is en dat eenvoudig. Maar dit kan met waarheid wel en bekwaamelijk gezegd zijn, dat al hetgeen de Vader eigens heeft, volkomenlijk in Christus den Zoon uitgedrukt is: in zulker voege, dat hij die den Zoon heeft, ook al hetgeen heeft, dat in den Vader is. De oudvaders, die recht en getrouwelijk geleerd hebben, gebruiken het woord **hypostasin**, hetwelk beteekent **substantie**, in zulke beteekenis, dat het drievoudig in God is. Aangaande het woordje **ousia**, hetwelk **wezen** beduidt, dit geeft te kennen, dat er maar één eenvoudig wezen in God is. De heilige Hilarius neemt overal dit woord **substantie**, voor **persoon**. Voorwaar, hoewel het hier niet des apostels meening is, te bewijzen hoedanig Christus in Zichzelf is, maar hoedanig Hij Zichzelf metterdaad bewijst, nochtans zoo worden de Arianen en Sabellianen door deze woorden genoeg overwonnen, te weten, als hij Christus toeschrijft, wat alleen Gode toebehoort, en dat hij daarenboven twee verscheiden substantiën in den Vader en den Zoon stelt: want wij verstaan hieruit, dat de Zoon één God is met den Vader, en dat er desniettemin (zoo veel de eigenschap belangt) onderscheid tusschen beiden is, in zulker voege dat elk zijn substantie heeft. **Dragende alle ding**. Dit woord **dragen**, wordt hier genomen voor **beschermen**, en maken, dat alle creaturen in hun gestalte blijven: want zijn meening is, dat alle dingen terstond vervallen zouden, tenware zij door zijn kracht onderhouden werden. Evenwel, dit woord **zijner**, kan uitgelegd worden zoowel van den Vader als van den Zoon. Nochtans, dewijl het gewoonlijker uitgelegd wordt van den Zoon, en zeer wel overeenkomt met den tekst, zoo neem ik deze uitlegging ook gewillig aan. Daar staat letterlijk: **Door het woord zijner macht**, maar naar de Hebreuwsche wijze is dat zoo veel te zeggen, als: **Door zijn machtig woord**. Dat nu sommigen den tekst aldus geweldig verkeeren: dat Christus alle dingen onderhoudt door het woord des Vaders, dat is door Zichzelf, die het Woord is, heeft niet veel te beduiden, en waartoe is zulke gedwongen uitlegging vandoode? want de Schrift heeft voor een gebruik, Christus een anderen naam te geven dan die hier gesteld is: waarom dan dit woord eenvoudig hier beduidt, een **wenkteken**, dat iemand geeft om zijn wil te beduiden; en de zin is, dat Christus die met een wenk alleen de gansche wereld bewaart, niet geweigerd heeft den last onzer reiniging te volbrengen. Dit is het tweede deel der leer, die in dezen brief behandeld wordt: want het kenmerkende van de geheele redeneering is gelegen in deze twee punten, te weten, dat Jezus Christus gehoord moet zijn boven allen, omdat zijn autoriteit boven allen strekt, en dat Hij een einde gemaakt heeft aan de oude offerande der wet: dewijl Hij ons door zijn dood verzoend heeft met den Vader. Daarom, deze eerste sententie, wijl zij een algemeene stelling is, zoo heeft zij ook twee deelen. Aangaande hetgeen hij zegt: **Door Zichzelf**, daaronder moet verstaan worden deze tegenstelling, te weten, dat de schaduwen der wet van Mozes Hem niet geholpen hebben om dit te doen. Bovendien, zoo wordt bewezen, wat onderscheid er is tusschen Christus en de